PROSTOR

Alexander Etkind

Rusko proti modernitě

Proč Putin válčí s celým světem

Najde se ovšem mnoho těch, kteří chtějí chránit své zažité zvyky a nashromážděné poklady, a ti zahájili protiofenzívu. Jednou takovou protireakcí byla i ruská invaze na Ukrajinu. Rostoucí povědomí o klimatické změně a sociální nerovnosti se pro Putinovo ropou živené úřednictvo stávalo čím dál reálnější hrozbou. Tamní propletenec „petrogarchů" a byrokratů vnímal tento běh věcí jako existenční krizi, jež ohrožovala obchod s ropou a plynem, čímž Rusko připravovala o hlavní zdroj příjmů. Rusko by tak ztratilo jedinečné výsady, jež mu údajně měly vyplynout z klimatické změny, a jeho vysoce nerovný sociální a genderový řád měla zachvátit „nepředvídatelnost".

PROSTOR

PROSTOR

Alexander Etkind

edice Střed

PROSTOR

Alexander Etkind

Rusko proti modernitě

Proč Putin válčí s celým světem

přeložil Zdeněk Polívka

PRAHA | 2026

© Alexander Etkind 2022

Czech edition © PROSTOR 2026
Translation © Zdeněk Polívka 2026

ISBN 978-80-7260-648-1

Obsah

Poděkování autora 11

Úvod 13

1. Modernita v časech antropocénu 17
2. Petrostát 43
3. Vláda parazitů 64
4. Takzvaná elita 83
5. Veřejná sféra 97
6. Gender a degenerace 122
7. Putinova válka 144
8. Defederalizace Ruska 179

Poznámky 211

Poděkování autora

Za touto knihou se skrývá několik desetiletí pozorování a debat, samotný text ovšem vznikl v rozmezí několika měsíců během ruské invaze na Ukrajinu v roce 2022. Rád bych vyjádřil vděk institucím, které mě během těchto let a měsíců podporovaly: Evropskému univerzitnímu institutu ve Florencii, Vysoké škole budoucnosti na univerzitě v Kostnici a Středoevropské univerzitě ve Vídni. Několik generací studentů a přátel v Petrohradě, Cambridge, Lvově, Florencii, Rize, Vídni a jinde zde najde mé odpovědi na své otázky a námitky.

John Thompson z nakladatelství Polity Press dal mému návrhu (téměř) bezvýhradnou zelenou. Juliane Furstová a několik anonymních recenzentů si rukopis přečetli a poskytli mi neocenitelnou zpětnou vazbu. Dirk Moses a Leonard Benardo mě pověřili napsáním článků, které se v recyklované podobě objevily v této knize – jejich důvěra byla nedocenitelná. Pavel Kolář, Gruia Badescu, Aleida Assmannová, Masha Bratiščeva, Thomas Frazer, Dmitrij Simanovskij a Mark Etkind mi během společných debat pomohli najít pro mé myšlenky ta správná slova. Bylo velkým štěstím, že se pro tuto knihu našel český vydavatel. Luigimu Zojovi vděčím za mnoho, a zejména za to, že mě propojil s nakladatelstvím PROSTOR, které odvedlo excelentní práci takřka v reálném čase.

Úvod

Toto je útlá kniha o štíhlé modernitě a jejích nabubřelých, předpotopních nepřátelích. Je to kniha sepsaná v čase války a čtenář z ní vycítí mou netrpělivost. Myšlenky v ní obsažené jsem ovšem začal formulovat dávno před znovuvypuknutím války na Ukrajině v únoru 2022. Jednotlivé kapitoly stručně pojednávají o ruské energetice, klimatických opatřeních, o tamním řešení covidové krize, veřejné sféře, demografii, genderových otázkách, nerovnosti a válce. Poslední kapitola se pak pokouší představit si poněkud divoký, avšak stále reálnější projekt defederalizace Ruska. V době vzniku tohoto textu byla válka stále v plném proudu. Jelikož jsem si byl jistý, že jednou skončit musí, pokud možno co

nejdříve, rozhodl jsem se celou knihu napsat v minulém čase.

Zamýšlel jsem ji jako krátké a úderné pojednání – spíše jako polemiku nežli traktát –, sepsané s hravostí, jež by čtenáři usnadnila pochopení hrůz, o nichž pojednává. Mír přeje složitosti; válka věci vyjasňuje. Nic nezbystří smysly lépe než válka. Změní všechno – nejprve přítomnost, pak budoucnost a nakonec i minulost. Můj koncept ruského „*stop*modernismu" čerpá z oblastí politické ekonomie, dějin lidského myšlení, mezinárodních vztahů a mnoha dalších.

Nejeden můj oblíbený autor – Alexander Čajanov, John Maynard Keynes, Karl Polanyi, Michail Bachtin a Fernand Braudel – napsal svou nejlepší knihu v době velkého válečného konfliktu. Beznaděj je nezbytná – přibližuje nám nejhrůznější stránky života a vynáší je do popředí, kde lze odhalit skryté a zkoumat neviděné. Pokud máme soucit s jedněmi a pohrdáme druhými, naše akademická integrita se obrací v prach. Truchlit znamená vzpomínat, představovat si a spekulovat: Jak se to mohlo stát? Dalo se tomu předejít? Ovšem tato mimesis je zároveň i nemesis: Jak se vzepřít a protivenství překonat? Jaký druh odplaty zvolit, abychom zarazili další vlnu násilností?

Poválečná období jsou intelektuálně plodná: dávají vzniknout myšlenkám, jež živí budoucí generace, jakkoliv jim nedokážou zabránit v tom, aby rozpoutaly války nové.[1] Poválečná období svědčí investorům a architektům, ovšem také filozofům a historikům: svět otřesený válkou je třeba opětovně vybudovat, nastartovat a ukotvit. Immanuel Kant, jenž přednášel v Královci, když ho

Ruská říše poprvé zabrala, sepsal svou *Kritiku lidského rozumu* poté, co cizí vojska jeho zemi opustila. Kant celý život usiloval o nastolení věčného míru, ovšem Rusko tento projekt notně podkopalo; jen málo míst na světě má k míru tak daleko jako Kaliningrad.[2] V roce 1921 ve Štrasburku, dalším městě, které zrovna měnilo majitele, zakusil Marc Bloch vražednou sílu lží: „Lživé zvěsti… opanovaly život lidstva… Falešné zprávy!… v každé zemi, na frontě i v týlu, rodí se a množí… Nabízí se staré německé přísloví: ‚Jak do země válka vejde, lží jak písku v poušti vzejde.'"[3]

V poušti lží se nicméně otvírají studny pravdy, z nichž vyvěrají oázy klidu, pokud je tedy písek znovu nezasype. To my jsme tím pískem i tou vodou a volba mezi nimi je na nás. Takový je příběh, v němž žijeme.

Kapitola 1
Modernita v časech antropocénu

Před rusko-ukrajinskou válkou, jež započala roku 2014, ale také během ní, byla pro Rusko modernita stejně naléhavou otázkou jako pro Ukrajinu samostatnost. Zvěstovatel pokroku – tak vnímali Sovětský svaz jeho sympatizanti a Putinovo Rusko se toužilo stát jeho dědicem. Zygmunt Bauman, sociolog polského původu, který to všechno zažil, v roce 1992 napsal: „Komunismus byl nejoddanějším, nejzarputilejším a nejchrabřejším zastáncem modernity… Právě pod komunistickou, nikoliv kapitalistickou záštitou odvážný sen o modernitě… dosáhl svých radikálních mezí: velkolepé plány, neomezené sociální inženýrství, rozmáchlá a těžkotonážní technologizace, absolutní transformace přírody.“[4] V tomto

propletenci oceli, ropy a střelného prachu zbývalo jen velmi málo prostoru pro muže a ženy. Všemocný stát podřídil lid i přírodu superrychlé modernitě, jež s každou další dekádou působila stále více ospale, ba i zastarale. Toto byla *paleomodernita* a Sovětský svaz byl jejím nejzanícenějším zastáncem.

Argument

Putinova válka byla „speciální operací" namířenou proti ukrajinskému lidu, jeho státnosti a kultuře. Představovala ovšem i širší útok proti modernímu světu klimatického uvědomění, energetické transformace a digitální práce.

Jakákoliv koncepce modernity má deskriptivní a normativní složku. Antropocén potom urychlil jejich slučování. Pokud máme antropocén přežít, je zapotřebí nového druhu modernity – pružné, udržitelné a decentralizované.[5] Tento nový řád, jenž hledá rovnováhu mezi planetou a jejími lidmi, se výrazně liší od předchozích pojetí modernity, jako byla byrokratizovaná modernita Maxe Webera z konce devatenáctého století či paleomodernita z počátku století dvacátého. Tento nový druh modernity zde nazývám *gaiamodernitou*, přičemž její název odvozuji od výrazu Gaia, označujícího celoplanetární systém života a hmoty, jenž zahrnuje nás všechny.[6] Paleomodernita chápala pokrok jakožto neustálý rozmach ve využívání přírody: čím více zdrojů se využilo a čím

více energie se spotřebovalo, tím pokročilejší se daná civilizace jevila. Naproti tomu z pohledu gaiamodernity si další pokrok lidstva vyžádá méně použité energie a méně spotřebovaných přírodních zdrojů na každou novou jednotku práce a zábavy. Tyto dva koncepty modernity představují protikladná pojetí vztahu mezi přírodou a pokrokem.

Čas Gaii je nekonečný, avšak v průběhu dějin se mění, protože se měníme i my. Nové lidstvo bude muset překonat globální znečištění a devastaci, jež po sobě zanechala paleomodernita. Bude se muset vzdát spalování fosilních paliv a odvrhnout všemožné fetiše, jakým je i koncept růstu. Bude si muset vypěstovat imunitu vůči přírodním hrozbám. Věk Gaii spatřuje krásu ve skromnosti, ať už jde o vozidla, počítače, nebo zbraně. Ovšem taková modernita rovněž utvrzuje ústřední roli státu, jenž se v reakci na přírodní krize, jimž čelí, pouze rozrůstá. Na současné výzvy nelze reagovat beze státu a naše politika v éře Gaii nabývá na životní důležitosti.

Na rozdíl od předmoderního Leviatana, onoho maskulinně přebujelého netvora, jenž musel pouštět hrůzu, aby svoje poddané donutil k poslušnosti a práci, je moderní stát součástí Gaii: femininního organismu, jehož kolosální tělo, blahosklonné, leč neodpouštějící, v sobě zahrnuje jak přírodu, tak lidstvo. Zatímco účelem Leviatana bylo zastavit běh historie ve prospěch vladaře, Gaia žije a mění se společně s námi. Naše dějiny jsou jedním. Naše společnost nadále zůstává *společností rizikovou*, ovšem z našeho státu se stává nový *stát a stav přírody*.[7]

Gaiamodernita je skutečná, ovšem pouze do určité míry; je totiž rovněž utopická. Její modernita je utilitární,

tedy pakliže ve svém uvažování počítá se složkou přírody *i* lidstva. Je demokratická: odborníci v ní zastupují přírodu, ovšem úsudek je ponechán na lidech. A co je nejdůležitější, je reflexivní. Poté, co jsme selhali v tolika jiných úkolech, nyní přispíváme svou reflexivitou k životu Gaii.

Vkus místo plánu

Gaiamodernita znamená jak permanentní revoluci, tak i revoluci světovou. Na rozdíl od Trockého, jenž s těmito termíny přišel, nemají naši vůdci čas na pokusy a omyly. Je toto důvodem, proč se zdráhají udělat vůbec něco?

Gaiamodernita vytváří určitý vkus, systém estetických preferencí, čímž se výrazně odlišuje od paleomodernity. Představte si, kterak Greta Thunbergová rozmlouvá s Donaldem Trumpem nebo Putin se Zelenským, přičemž obě strany chovají k té druhé hluboký odpor. Ačkoliv ve veřejném prostoru se tyto dva režimy modernity setkávají běžně, jejich vzájemná antipatie nabývá nejprve estetické a teprve později politické podoby. Kulturní faktory se paradoxně projevují silněji v autoritářství než v demokracii. Při demokratickém vládnutí se politická rozhodnutí řídí ekonomickou a ekologickou realitou, tak jak ji lidé formulují ve veřejné diskuzi a volbách. Pokud se ovšem u kormidla ocitne autoritář, pak jsou to spíše jeho idiosynkratické preference – estetický vkus, kulturní a sexuální předsudky, historické názory a etnické